

prof. dr hab. Katarzyna Laskowska
Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu
Wydział Architektury i Projektowania Interdyscyplinarnego

Ocena rozprawy doktorskiej, dorobku artystycznego
Pana Bartłomieja Nawrockiego
sporządzona w związku z przewodem doktorskim w dziedzinie sztuki,
w dyscyplinie artystycznej: sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki
wszczęty w Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach.

Recenzja została sporządzona na podstawie dostarczonych materiałów, zawierających niezbędne dane o obszarach działań kandydata, rozprawy doktorskiej, przedstawionej dokumentacji wybranych projektów oraz ogólnej wiedzy recenzenta o projektowaniu w Polsce i na świecie.

Niniejsza rozprawa jest poświęcona działaniom badawczo - projektowym na rzecz świadomego kształtowania przestrzeni publicznej z elementami placu zabaw. Autor poprzez przeprowadzone badania wybranych przypadków w interdyscyplinarnym zespole diagnozuje rzeczywiste powody niskiej jakości interwencji w przestrzeni publicznej miast w tym zakresie, często ograniczone do podstawowych funkcji z katalogowych elementów.

Istotne dla zrozumienia działań badawczych i dalej projektowych w podjętym przez Bartłomieja Nawrockiego obszarze jest zidentyfikowanie realnego problemu, którym jest „brak świadomości u podstawy tworzenia założeń inwestycyjnych” placów zabaw, omówiony szczegółowo w rozprawie. W połączeniu z szeregiem barier poznawczych inicjatorów interwencji w tym zakresie realny potencjał wielofunkcyjnych przestrzeni miast nie jest w pełni wykorzystany.

Jako doświadczony architekt - projektant, badacz, ojciec, pedagog, społecznik i wreszcie mieszaniec Katowic Pan Bartłomiej Nawrocki dysponuje wieloaspektowym oglądem badanego obszaru, a poprzez współpracę w zespole z projektantką i urbanistą poszerza o dalsze spektrum doświadczeń.

Podstawowe dane o kandydacie.

Pan Bartłomiej Nawrocki jest absolwentem Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach, gdzie w 2004 roku na kierunku Architektura i Urbanistyka uzyskał tytuł magistra inżyniera architekta. Od ukończenia studiów pracował, zdobywając doświadczenie w biurach architektonicznych we Francji i Niderlandach (Holandii), w Atelier d'Architecture Chaix & Morel et associates w Paryżu (2004–2005) i w Dick van Gameren architecten w Amsterdamie (2006-2007).

Od 2008 wspólnie z Marcinem Jójko, prowadzi autorską pracownię projektową „jojko+Nawrocki architekci” w Katowicach. Pracownia kontynuuje współpracę z Niderlandzkim biurem Dick van Gameren architecten. Doświadczenie w pracy dydaktycznej Pan Bartłomiej Nawrocki zapoczątkował na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach w latach 2012–2013, a od 2017 zatrudniony na stanowisku asystenta w Pracowni Projektowania Przestrzeni Publicznej, na Kierunku Wzornictwa Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach.

Działa w obszarach: projektowanie budynków publicznych i prywatnych, projektowanie wnętrz, projektowanie wystaw, procesy badawcze przestrzeni publicznej, edukacja projektowa. Ponadto organizuje i prowadzi warsztaty projektowe, angażuje się w życie ASP w Katowicach i projekty społeczne.

Dorobek artystyczny, projektowy.

Dorobek projektowy to 24 najważniejsze realizacje i wdrożenia w okresie 2007-2025, udział w 14 wystawach zbiorowych w okresie 2010-2025, co stanowi wysoki poziom aktywności projektowej.

Godna uznania jest także umiejętność pracy w interdyscyplinarnych i międzynarodowych zespołach. Dorobek Pana Bartłomieja Nawrockiego jest znaczący, a udział w konkursach architektonicznych i nagradzane liczne projekty są potwierdzeniem wysokiego poziomu projektów. Brał udział w prestiżowych konkursach architektonicznych, zdobywając liczne nagrody, wybrane:

- I nagrodę w konkursie realizacyjnym na rozbudowę willi miejskiej w Fontenay aux Roses pod Paryżem, wspólnie z Marcinem Jojko, w 2005 r.
- 3 nagrodę ex-aequo w konkursie na Nowy Gmach Muzeum Śląskiego w Katowicach z Niderlandzkim biurem Dick van Gameren architecten z Amsterdamu.
- II nagrodę w ogólnopolskim konkursie na system identyfikacji wizualnej oraz znak graficzny Politechniki Białostockiej, wspólnie z Agnieszką Stawarczyk, w 2007.
- Nagroda Marszałka Województwa Śląskiego i SARP Katowice „Młody Twórca Śląskiej Architektury” za osiągnięcia zawodowe w 2007.
- II miejsca w ogólnopolskich konkursach na Centrum Konferencyjno-Hotelowe i zabudowę mieszkaniową CUPRUM we Wrocławiu i na Międzynarodowe Centrum Kongresowe w Katowicach.

Nagrody i wyróżnienia projektów prowadzonych przez pracownię projektową: jojko+ nawrocki architekci:

- Nagroda w konkursie na Nową Galerię Sztuki w Mariborze.
- Nagroda za projekt zagospodarowania terenów Czarnej Łąki w czeskiej Ostrawie.
- I nagroda w konkursach na opracowanie koncepcji zespołu mieszkaniowego Ekopark Szczytniki, w konkursie na koncepcję Parku Naukowo-Technologicznego w Opolu.
- I nagroda w kategorii obiekty prywatne w plebiscycie Polska Architektura 2018, dom w Będzinie.
- Nagroda w międzynarodowym konkursie na Ogród XXI wieku z pawilonem wystawienniczym w Łazienkach Królewskich w Warszawie.
- II nagroda w konkursie na zagospodarowanie Placu Wolnica w Krakowie, wspólnie z Niderlandzkim biurem Mecanoo.

Ponadto nagradzane projekty zrealizowane dla instytucji publicznych, wybór:

- Projekt pasywnego Ośrodka zdrowia w Siechnicach (projekt konkursowy w trakcie realizacji).
- Grand Prix, nagroda w kategorii Obiekt Roku w konkursie Architektura Roku Województwa Śląskiego 2015 za rozbudowę przedszkola w Paniówkach.
- I nagroda w konkursie na budynek pasywny Gminnego Ośrodka Zdrowia w Siechnicach.

Kilka projektów zasługuje na szczególną uwagę w kontekście rozprawy doktorskiej w tym projekt rozbudowy przedszkola w Paniówkach z 204 r. Zespół projektowy jojko+nawrocki architekci we współpracy z Agnieszką Weber, Basi Ziemia. W tym projekcie, znanym mi jedynie z publikacji w branżowych pismach, nawet zaprojektowany dach przedszkola staje się przestrzenią zabawy i doświadczeń dla dzieci. Świetliki przybierają różne formy, które prowokują dzieci do aktywności i doświadczenia przestrzeni. Kubik, w którym można się schować; schody, po których można się wspinać, po płaskim można chodzić, a przez szybę obserwować wewnątrz przedszkola.

Dorobek dydaktyczny jest równie bogaty i wieloaspektowy. Na kierunku Wzornictwo ASP w Katowicach wspólnie z prof. Andrzejem Kliszem prowadzi Pracownię Projektowania Przestrzeni Publicznej, w której jest asystentem (2017–2025). Równoległe w innych pracowniach realizuje programy zajęć. W Pracowni Projektowania dla Tożsamości z dr hab. Anny Pohl, prof. ASP (2018–2019). Realizacje także program zajęć w zakresie przedmiotu Podstawy Projektowania Produktu, będąc asystentem dr hab. Agaty Chmielarz, prof. ASP i prof. Andrzeja Klisza. Zdobywa wielostronne doświadczenia dydaktyczne, a dokumentacja „portfolio dydaktyczne” przedstawia projekty znane i nagradzane oraz projekty semestralne, jak „domki na drzewach”. Drobną uwagę - projekty mają niejednorodny podpis, nie zawsze precyzują w jakiej Pracowni były realizowane i w jakim czasie.

Ocena rozprawy doktorskiej.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska „Procesy kształtowania małych przestrzeni publicznych o charakterze rekreacyjnym”, której promotorem jest prof. dr hab. Andrzej Klisz, jest formą opracowania o jednorodnej tematyce, bogatym zbiorem przeglądu literatury, procesów badawczych, wywiadów, procesów projektowych i wynikających z nich opracowanych narzędzi dla świadomego kształtowania przestrzeni publicznej z elementami placu zabaw.

Na wstępie mojej recenzji ogólna uwaga do przyjętej metodologii badawczej i projektowej w kontekście braku planowanej partycypacji dzieci w procesach tworzenia placów zabaw. Nie rozumiem decyzji o braku podjęcia chociażby próby opracowania narzędzia, które włączyłyby dzieci w większość etapów procesu, identyfikując ich oczekiwania, potrzeby i poglądy. Taka decyzja nie spełnia stawianego kryterium inkluzywnego kształtowania przestrzeni publicznej i empatycznego projektowania. Rozumiem złożoność takiego podejścia i zakładam, że Pan Nawrocki w kolejnych latach podejmie się opracowania narzędzia włączającego dzieci, młodzież i osoby z niepełnosprawnościami, które są ekspertami w obszarach, w których w mojej opinii projektanci, inżynierowie i urzędnicy są jedynie specjalistami.

W ramach części projektowej rozprawy Pan Bartłomiej Nawrocki z zespołem opracował narzędzie „zrób dobry plac zabaw” jako poradnik stanowi on odrębny tom rozprawy „Zrób dobry plac zabaw. Narzędzie do przygotowania projektów placów zabaw i innych przestrzeni publicznych o charakterze rekreacyjnym” (w dalszej części mojej recenzji przyjmuję dla tego opracowania skróconą nazwę „Narzędzie wspierające”). Praca składa się zasadniczo z dwóch rozdziałów „części badawczej” i „części projektowej” (nie licząc Spisu Treści, Wstępu, Podsumowania i Bibliografii; w spisie treści 4 rozdziały), podzielonych każdy na siedem podrozdziałów różnych pod względem objętości. Ilość stron 155 oraz okładka, strony numerowane.

Należy podkreślić wysoki poziom estetyczny rozprawy i wysoką czytelność tekstu.

Rozprawa w całości złożona krojem pisma LL Reforma, tytuły rozdziałów, podrozdziałów są odpowiednio pogrubione i powiększone. Praca zawiera ilustracje graficzne i fotografie oraz tabele, które nie są numerowane. Bibliografia zawiera 30 pozycji, z czego najnowsza z 2025 r., pozostałe opublikowane pomiędzy 2024 a 1980 r. Dodatkowo 11 źródeł internetowych.

Format rozprawy A4, odróżniająca się sztywna okładka rozprawy. Układ całości rozprawy i dwóch obszernych głównych rozdziałów jest wysoce czytelny. Autor stosuje zasadę prezentacji siedmiu analizowanych placów zabaw w jednorodny sposób. Język rozprawy charakteryzuje się jasnością przekazywanych treści.

Kilka uwag do wybranych części i składowych rozprawy wraz z propozycjami zmian opiszę w dalszej części recenzji.

We wstępie autor przedstawia motywację i kontekst oraz cele projektu.

Nadrzędną pobudką projektu jest podjęcie działań na rzecz świadomego kształtowania przestrzeni publicznej z elementami placów zabaw, a celem projektu stworzenie narzędzia wspierającego, które ma uświadamiać, ułatwiać planowanie i projektowanie placów zabaw zaangażowanym interesariuszom.

Dalsze cele wynikają z wartości jakie przestrzeń publiczna ma spełniać wynikające z tożsamości miejsca, równoważonego rozwoju (wspieranie bioróżnorodności, łagodzenie wysp ciepła, gospodarowanie wodą), z funkcji edukacyjnych placów zabaw poprzez doświadczanie bioróżnorodności.

Wychodząc z założenia, że każda lokalizacja jest inna i charakteryzuje się zbiorem realnych potrzeb lokalizacji i społeczności a procesy interwencji są skomplikowane i obejmują szerokie spektrum problemów, autor postuluje konieczności udziału twórczego projektantów w proces realizacji placów zabaw jak i pracy wspólnie z mieszkańcami - przyszłymi użytkownikami.

Pierwszy rozdział nosi tytuł „część badawcza” gdzie w kolejnych podrozdziałach przedstawione są cele, etapy, przyjęta metodologia, narzędzia badawcze, omówiona literatura tematu, proces badawczy, podsumowanie badań, rekomendacje i wnioski. Punktem wyjścia dla rozprawy doktorskiej jest badanie „Projektowanie dla tożsamości. Badanie porównawcze wybranych otwartych przestrzeni publicznych z elementami placu zabaw w Katowicach i Lublanie”. Prowadzone w latach 2020–2021 przez interdyscyplinarny zespół w składzie:

projektantka dr hab. Anna Pohl, architekt mgr inż. arch. Bartłomiej Nawrocki - ASP w Katowicach oraz urbanista dr Matej Nikšič -Instytut Urbanistyki Republiki Słowenkiej. Głównym celem badań było określenie wniosków do stworzenia „Narzędzi wspierających” programowanie interwencji przestrzennych, projektów o skali placów zabaw.

W badaniach literatury autor przytacza kilka metod badawczych i projektowych w tym PlayLab Cph autorstwa Anne Dahl Refshauge z zespołem, angażowanie lokalnej społeczności z perspektywy amerykańskiej Susan Salomon, projektowania empatycznego i partycypacyjnego w studium przypadku koreańskiego przedszkola autorstwa Choi i Choi, oraz o ewolucji badań nad dziećmi i ich otoczeniem, autorów Marcus C.C, Moore R.C. (Children and Their Environments: A Review of Research 1955–1997, Journal of Architectural Education). Autor zebrał wyniki badań teoretycznych i praktycznych z różnych obszarów o projektowaniu placów zabaw, w perspektywie przestrzeni publicznej w kontekście dzieci i młodzieży, użytkowników placów zabaw i przestrzeni miast.

W mojej opinii w badaniach literatury brakuje kilku pozycji i przykładów realizacji radykalnych placów zabaw, gdzie podejmowanie ryzyka jest mottem projektu np. plac zabaw w parku Belleville w Paryżu z 2008 r. Dzieci są uzależnione od zakresu działań w ryzykownej zabawie, która ma korzystny wpływ na ich rozwój psychiczny i fizyczny. W bibliografii umieszczona jest strona internetowa biura BASE, które projektowało ten wyjątkowy plac zabaw na zbieżności, jednak w pracy nie znajduję odniesień do tej realizacji. Ryzykowna zabawa i etyka unikania krzywdy są obszarem norweskich badań Ellen Beate Hansen Sandseter i Oyvind Kvalnes. W ich książce „Risky Play, An Ethical Challenge” z 2023 w ramach badań nad dzieciństwem prezentują dylematy etyczne, z którymi borykają się specjaliści pracujący z dziećmi, i sugerują lepsze sposoby równowagi tych aspektów etycznych w podejściu do ryzykownej zabawy. Analiza odmiennych teorii umożliwi poszerzenie postrzegania problemu i kierowaniu rozwiązań w nowych kierunkach.

Równoległe z procesem badawczym Pana Bartłomieja Nawrockiego, w 2024 r. w Gliwicach Pani mgr inż. arch. Helena Szewiola przedstawiła rozprawę doktorską „Miasto przyjazne dzieciom. Zasady i sposoby kształtowania przestrzeni miejskiej z uwzględnieniem potrzeb, perspektywy i roli dzieci” pod opieką promotora dr hab. inż. arch. Krzysztof Kafka, Prof. PŚ. Jeden z rozdziałów traktuje o przestrzeni wspierającej rozwój umożliwiającej podejmowanie ryzyka. Helena Szewiola przedstawia liczne, w tym nowe kategorie przestrzeni do zabawy m.in. *Playpointy*ⁱ - przestrzenie do zabawy, ale nieoficjalne place zabaw, przez co nie zachowują koniecznych odległości od okien budynków opisywanych przez polskie normy. Polecam to wartościowe opracowanie i współpracę z autorką.

Do listy brakujących referencji w alternatywnym interwencyjnym organizowaniu przestrzeni publicznej dodam *8 80 Cities* organizacja pozarządowa z siedzibą w Toronto. Założyciel Gil Penalosa, opisywany m.in. w „Miasto szczęśliwe” Montgomery’ego, którą przywołuje w przeglądzie literatury Bartłomiej Nawrocki, jest nadal aktywny i inspiruje. Przez ostatnie dekady Gil Penalosa dowodzi, ‘że można’ i promuje ‘jak można’ wprowadzać na szeroką skalę rozwiązania w przestrzeni publicznej, które początkowo wydają się nieosiągalne. Od lat *8 80 Cities* z kolejnymi organizacjami tworzy obok licznych projektów sesje webinarium. Każdego miesiąca inny temat, w styczniu 2026 sesję prowadzili Skye Duncan i Fabrizio Prati (Global Designing Cities Initiative) o roli miejskich ulic w kształtowaniu zdrowia, dobrego samopoczucia i stanu środowiska. Przedstawiali przykłady interwencyjne zmian „naszej największej sieci przestrzeni publicznej – ulice”ⁱⁱ

w kolejne funkcje i podnoszenie codziennej jakości życia.

W podrozdziale „**Narzędzia badawcze**” (1.5.) i części „Matryca, wartości i podkategorie” (1.5.1.) autor omawia genezę tworzenia matrycy wartości wraz ze źródłem referencyjnym, zasady stosowania narzędzia w celu uzyskania zbioru danych, w tym 9 głównych wartości z szeregiem podkategorii.

Pan Bartłomiej Nawrocki przy tworzeniu matrycy wartości opierał się na ogólnodostępnym przewodniku Gehl Institute z 2017 „Inclusive Healthy Places: A Guide to Inclusion & Health in Public Space: Learning Globally to Transform Locally”. To rozbudowany zbiór opracowań powstałych w wyniku badań nad zdrowszymi i sprawiedliwszymi przestrzeniami publicznymi, z naciskiem na współzależności między

zdrowiem, równością i miejscem. Zbiory opracowań „wskaźników i metryk do pomiaru postępów, pomagają praktykom w podejmowaniu działań – zapewniając integrację tych czynników i ich pomiar w całym cyklu życia projektu przestrzeni publicznej”ⁱⁱⁱ. Opracowania Fundacji Gehl wspierają w tworzeniu wspólnego języka „specjalistów zajmujących się urbanistyką i zdrowiem publicznym oraz oferują zestaw narzędzi i zasobów służących do definiowania i mierzenia rezultatów”.

Matryca wartości i jej kolejne wersje precyzyjnie omawiana jest w kilku częściach rozprawy (str. 19-20, 26-27, jako karty na etapie 1 prototypu str. 118-126) składa się z 9 kategorii, a każda z 3-10 podkategorii. Stosowana w procesie badawczym jako kluczowe narzędzie do pozyskania opinii, ocen interesariuszy.

Na tym etapie matryca wartości w mojej opinii skierowana jest jedynie do specjalistów i osób o wyższym poziomie wiedzy i świadomości przestrzeni publicznej, jej aspektów społecznych, kulturotwórczych, ekologicznych, historycznych, funkcjonalnych i ekonomicznych. Wyklucza ocenę dzieci, główną grupę użytkowników. Autor nie zakładał udziału dzieci w badaniach, choć grupa jest kluczowa i wydaje się, że w przyszłości należy także ją angażować w procesy. W prowadzonych badaniach przez zespół z użyciem tej wersji matrycy brali udział użytkownicy placów, niekoniecznie predysponowani do krytycznej oceny przestrzeni publicznej. Liderami w badanych 7 przypadkach były zdecydowanie zróżnicowane osoby i grupy, od mieszkańców – użytkowników po Komunalny Zakład Gospodarki Mieszkaniowej, oraz grupa wykładowców ASP Katowicach, która nadzorowała proces projektowy i warsztatowy. Projekt samej matrycy wartości będzie ewoluował, powrócę w dalszej części recenzji odnosząc się do rozwoju narzędzi badawczych.

W dalszej części rozprawy Pan Bartłomiej Nawrocki omawia 7 analizowanych placów zabaw, gdzie każde zostało ocenione przez minimum 5 interesariuszy według sporządzonej tabeli. Brak zestawienia wyników oceny dla wszystkich 7 przypadków, jedynie krótkie ogólne omówienie oceny w podpodrozdziałach VII „podsumowanie badania”.

W części „**Dokumentacja fotograficzna**” (1.5.2) autor dokładnie omawia znaczenie badawczego narzędzia dokumentacji fotograficznej w analizie przestrzeni publicznych i placów zabaw, argumentując znaczenie „wizualnego uchwycenia dynamiki użytkowania, dostępności oraz interakcji społecznych”. Autor przedstawia znaczenie uchwycenia w kadrze przestrzeni, kontekstu, użytkowników w kilku aspektach, cytując: „rejestrwanie rzeczywistego użytkowania przestrzeni, analiza wzorców zachowań, ocena dostępności i inkluzyjności, wsparcie dla analiz jakościowych i ilościowych, dokumentowanie zmian w czasie, komunikacja wyników badań oraz dokumentowanie aspektów estetycznych i atmosfery przestrzeni” (str. 21 rozprawy). Autor słusznie podkreśla wagę tego powszechnie stosowanego narzędzia w praktykach badawczych, projektowych czy urbanistycznych.

Dokumentacja fotograficzna jest jednym z 7 punktów omawiania każdej lokalizacji. Jednak ilość (od 1 do 4) i jakość fotografii nie jest zadawalająca i reprezentatywna. Z nieznanymi mi powodów zbiór fotografii jest ubogi, przedstawia w większości puste place zabaw, bez użytkowników, a część jest słabej jakości. Brak jest ujęć o różnych porach roku, co mogło być trudne do wykonania w procesie badawczym. Materiał ilustracyjny nie jest również komentowany – omawiany przez autora.

Jest to znaczącą wadą rozprawy, z czego autor zapewne zdaje sobie sprawę. Przed planowanym publikowaniem części lub całości rozprawy należy zgromadzić lub wybrać z istniejących zapewne materiałów badawczych adekwatny zbiór dokumentacji fotograficznej.

Część rozprawy „**Opinia eksperta**” (1.5.3.) zakłada rolę projektanta-architekta dysponującego wiedzą teoretyczną i doświadczeniem praktycznym w procesie badanych przestrzeni publicznych. Ekspert ocenia jakość, układ, analizuje kontekst potrzeb mieszkańców, wzorce użytkowania, poziom inkluzyjności. Autor rozprawy przygotował dwa zestawy pytań dla ekspertów, 3 związane z kontekstem społeczno-przestrzennym i 9 dotyczących precyzyjnych danych placu zabaw.

Przyjęcie takiej metody porządkuje i umożliwia porównanie danych zebranych w trakcie badań 7 wybranych lokalizacji, jest obiektywne i mierzalne. Odnajdujemy stosowanie opinii eksperckiej w uporządkowanym opisie 7 placów zabaw w podrozdziale 1.6. „Badane place zabaw”.

Dalsza część rozprawy „**Wywiady z interesariuszami**” (1.5.4.) czytelnie przedstawia przyjęte w procesie badawczym metody przeprowadzania dwuetapowych wywiadów z interesariuszami obecnymi w fazie procesów powstawania wybranych siedmiu placów zabaw.

W pierwszym etapie pytania obejmują rozległy kontekst projektowania placów zabaw, w celu sformułowania cech dobrego placu zabaw dla grup interesariuszy.

Drugi etap wywiadów obejmuje konkretną lokalizację placu zabaw wraz z procesem, w którym byli zaangażowani, w celu uzyskania danych połączonych z etapem przygotowania, projektowania, realizacji i oceny wdrożonego rozwiązania. Na 1 etapie zestaw 12 pytań, na 2 etapie zestaw 10 pytań w trzech grupach. Dodatkowo dla użytkowników placów zabaw opracowano tabelę 9 kategorii, na 2 stronach A4, tożsamą z Matrycą wartości, gdzie dla każdej wartości możliwa jest ocena w skali 1–5 (1.5.1. „Matryca, wartości i podkategorie”).

„**Interpretacja wyników ankiet**” (1.5.5.) zamyka podrozdział „Metody badawcze”.

W mojej opinii ta część procesu badawczego została prawie całkowicie pominięta w tej części rozprawy. Choć autor wielokrotnie opisuje procedurę wywiadów i ankietowania, jednak samych wyników, zestawień ilościowych, graficznych czy tabel podsumowujących tę część badań nie zamieszcza. W mojej opinii wprowadzenie interpretacji wyników ankiet po każdej z analizowanych lokalizacji uzupełniłoby całość procesu badawczego, pokazując także przeszkody jakie napotkał zespół. Decyzja autora o umiejscowieniu wyników badań jedynie w formie częściowego omówienia i komentarzy w końcowej części rozdziału 1 jest podyktowana nieznany mi przesłankami. Wydaje się, że w ewentualnej planowanej publikacji części lub całości rozprawy należy takowe dołączyć. Dla interesariuszy inicjujących przyszłe projekty przestrzeni publicznej z elementami placów zabaw będą to ważne argumenty i wskazania na jakie ogniwa szczególnie uwrażliwiać zespoły, gdzie występują ryzyka i jak brak spełnienia składowych matrycy wartości, kontekstowego projektowania wpływa na obniżenie jakości realizacji placu zabaw.

Jednocześnie podkreślam, że w całym procesie badawczym i dalej projektowym widoczne jest reagowanie na wyniki tychże badań, co miało wpływ na ewolucję i kolejne etapy weryfikacji zarówno badań i samego procesu projektowego.

„**Badane place zabaw**” (1.6.). W dalszej części autor omawia 7 analizowanych placów zabaw, gdzie każde zostało ocenione przez minimum 5 interesariuszy według sporządzonej tabeli, z wyjątkiem przypadku w dzielnicy Litostroj w Lublanie. Prowadzone badania wykazały relacje zachodzące między procesami tworzenia analizowanych placów zabaw, rolą jaką spełniają w ich inicjowaniu, tworzeniu i realizacji interesariusze oraz doświadczenia użytkowników badanych przestrzeni.

Badania ujawniły główne kryteria i wartości, jakimi kierują się grupy interesariuszy, na każdym etapie od inicjującego programowanie przestrzeni po etap projektowania, jeśli występował.

Zespół przeprowadził badania na wybranych 7 placach zabaw, w tym 3 w Lublanie w dzielnicach: Rudnik, Litostroj, Zeleni Gaj oraz 4 w Katowicach: w Parku Boguckim, przy budynku NOSPR, Plac na Glanc przy ul. Dyrekcyjnej i plac zabaw przy ul. Koszarowej. Jedynie ostatni badany plac zabaw jest przykładem współtworzonego przez interesariuszy: miasto, społeczność, projektant. W pozostałych badanych placach zabaw nie brały udziału zespoły projektowe.

Brak zestawienia wyników oceny dla wszystkich 7 przypadków. Jednie krótkie ogólne omówienie oceny w podrozdziałach VII „Podsumowanie Badania”.

„**Podsumowanie badań. Wnioski i rekomendacje**” (1.7.). Ostatnia część 1 rozdziału jest obszerną (18 stron) i ze wszech miar wartościową analizą, posumowaniem badań i krytycznym omówieniem przyjętych metod, które dalej będą ewoluowały pod ich wpływem. Pan Bartłomiej Nawrocki przedstawia wyniki badań z podziałem na „Uczestników procesu i interesariuszy” (1.7.1) inicjatorzy (influencerzy), społeczność, projektanci i miasto.

Dalej szczegółowo omawia ocenę dziewięciu wartości zebranych w badaniach. W tej części rozprawy otrzymujemy pełne zestawienie rezultatów badań, rozbudowane o komentarze autora i szereg propozycji

na dalsze procesy badawczo-projektowe z udziałem placów zabaw w przestrzeniach miast. Cytując autora „Analiza odpowiedzi udzielonych na pytania postawione w przeprowadzonych ankietach badawczych prowadzi do wniosku, że istnieją zbiory wartości preferowanych przez interesariuszy określonych w badaniach” (str.74 rozprawy).

Przeprowadzona analiza „wartości” (1.7.2.) rozwiewa wiele moich wcześniejszych wątpliwości związanych z procesem badawczym w 1 części rozprawy doktorskiej. Szereg omówionych podkategorii wartości, które autor szczegółowo listuje i wysuwa postulaty rozwiązań wspierających organizację przestrzeni publicznych miast. Wyniki badań odkrywają także mechanizmy działania, które skutkują wyborem nieodpowiedniej lokalizacji dla nowego placu zabaw, bezcelowej i nieprzydatnej, bez udziału grupy przyszłych użytkowników. Ocena grupy przedstawicieli administracji wykazała, że w badanych lokalizacjach grupa ta nie zwracała uwagi na dostępność placów w relacji do budynków mieszkalnych. Dostępność i przenikalność placów zabaw jest jedną z wartości mających wpływ na intensywność i zakres ich użytkowania, co jest głównym powodem ich tworzenia.

Dostępność i przenikalność w badaniach były wartością ocenioną przez wszystkie grupy interesariuszy, jednak w najmniejszym stopniu przez społeczność. We wszystkich badanych lokalizacjach kryterium dostępności było wysoko ocenione przez wszystkie grupy interesariuszy, mimo że, nie oferowały rozwiązań dla osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Autor wskazuje kolejne istotne wnioski z przeprowadzonych badań. Wykazuje, że kilka z dziewięciu wartości podstawowych zostały całkowicie pominięte w odpowiedziach wszystkich badanych interesariuszy.

Autor zadaje pytania, czy pominięte w odpowiedziach wartości składowe są istotne dla procesu projektowania placów zabaw, czy też pominięte wartości były źle nazwane, a przez to niezrozumiałe, co było także moim wnioskiem, wcześniej już opisanym. Należy doprecyzować, że do 4 pominiętych wartości składowych należą: poczucie kontroli nad aktywnością, zapewnienie ciekawych widoków, możliwość spotkania nieznanego/ nietutejszego, traktowanie placu zabaw jako źródło dochodu.

Słusznie skonkludowano, że pominięte 4 wartości dla projektowania i wdrażania placów nadal pozostają istotne, a skorygowane sformułowania treści pytań nastąpi w dalszej pracy projektowej nad „Narzędziem wspierającym”.

Autor wysuwa także postulat: stworzenie w ramach strategii rozwoju miast nowej „struktury-sieci placów zabaw”, narzędzia pomocnego na etapie lokalizacji placu zabaw, zarówno dla inwestorów, pomysłodawców i urzędników oceniającym i finansującym wnioski.

Pan Bartłomiej Nawrocki podsumowuje wysuwając wniosek o potrzebie nowego narzędzia. To stwierdzenie otwiera dalsze interdyscyplinarne działania badawcze, konsultacyjne, warsztatowe, projektowe, o których traktuje kolejny rozdział „Część projektowa”.

Ocena zasadniczej części rozprawy: rozdział drugi „część projektowa” (2.).

Rozdział ma czytelną budowę, składa się z 7 podrozdziałów i podpodrozdziałów. Zawiera obszerny zapis procesu projektowego, gdzie w kolejnych podrozdziałach autor przedstawia diagnozę (2.1.) omawia wyzwanie projektowe i cel projektu, testuje i omawia istniejące rozwiązania wspierające procesy twórcze (Creativity+; 75 Tools for Creative Thinking; Co-Design Kit), opisuje prototyp 01 – punkt informacyjno-konsultacyjny, prototyp 02 – warsztaty, oraz ostateczne rozwiązanie „projekt: plac zabaw” jego testowanie oraz wnioski.

Rozdział „Część projektowa” dowodzi kultury kompetencji Pana Bartłomieja Nawrockiego, tworzy narzędzia do własnej dalszej pracy i krytycznie traktuje własne procesy, co charakteryzuje dojrzałych odpowiedzialnych projektantów. Czytelnie i precyzyjnie spisany brief projektowy do dalszej pracy nad projektem „Narzędziem wspierającym” zawiera wszystkie konieczne elementy do pracy zespołu nad projektem, w tym zdefiniowanie problemu – celu, kontekst, grupa docelowa, wymagania dotyczące projektu i procesów z nim połączonych, procedury czasowe.

Autor stawia diagnozę dla Katowic, tam mieszka i jest aktywny zawodowo, zna problemy i wartości przestrzeni publicznej tego obszaru, to brak strategii, standardów i zasad prowadzenia projektów dla nowych

i modernizowanych placów zabaw. Przedstawia zasady i możliwości jakie daje „budżet obywatelski” (2.1.1.) systemowe, prawne i czasowe, które umożliwiają realizację nowych placów zabaw, w tym wiele „słabych placów zabaw” i powody które o tym zdecydowały, w tym brak rozpatrywania jednego z podstawowych kryteriów w pracach projektowych: dostępności. Autor podkreśla również kolejny efekt tych działań – nieodpowiednie wykorzystanie zasobów finansowych i możliwego potencjału zmian w przestrzeni publicznej miasta. Analizuje regulacje prawne, procedury administracyjne, zapisy ustaw, w tym „dbanie o ład przestrzeni”, a także nadal obowiązujące stereotypy, stosowanie katalogowych rozwiązań dla wszystkich, bez łączenia z dedykowaną przestrzenią. Autor wykazuje czego zasady prawne nie uwzględniają, w tym istotnego faktu: każda przestrzeń i społeczność z nią powiązana są wyjątkowe i odrębne.

„Założenia projektowe” (2.4.) w tym obszernym podrozdziale autor precyzyjnie omawia grupę odbiorców projektu (2.4.1.), formę i wizerunek projektu (2.4.2.) oraz funkcje i zawartość (2.4.3.).

W tej części rozprawy Pan Bartłomiej Nawrocki spisyje stwierdzenie, które jest moim zdaniem kluczowe dla złożoności całego przedsięwzięcia: „Każda z grup wnosi unikalne perspektywy do procesu powstawania placów zabaw. Wspólnym wyzwaniem pozostaje konieczność harmonijnego połączenia różnorodnych potrzeb przy jednoczesnym pokonywaniu ograniczeń wynikających z regulacji, budżetów oraz procedur administracyjnych” (str.102 rozprawy). Postawiona diagnoza przez autora akcentuje wagę aspektu edukacyjnego projektowanego narzędzia dla wszystkich 4 zdefiniowanych grup odbiorców, a przypisanie specyficznych potrzeb i ograniczeń każdej z grup jest busolą w tworzeniu tego narzędzia. Ostatecznie określone 4 grupy to: liderzy i społeczności, osoby zgłaszające projekty do budżetu obywatelskiego, urzędnicy miejscy (związani z projektowaniem i realizacją w obszarze przestrzeni publicznych) oraz 4 grupa: projektanci.

Autor syntetycznie określił „Formę i wizerunek” (2.4.2.) projektowanego narzędzia: „czytelne, intuicyjne, uniwersalne, nieskomplikowane (proste w odbiorze), atrakcyjne wizualnie (zachęcające do użycia), zrozumiałe i przystępne prezentowanie treści” (str. 103 rozprawy). Tak sformułowane cechy wynikają z wniosków z prowadzonych kilkietapowych badań i ich interpretacji. Autor precyzuje także co zawartość narzędzia ma umożliwiać każdej z grup odbiorców „funkcje i zawartość” (2.4.3.).

Ważnym w procesie rozpoznania tematu „projektowania narzędzi wspierających” jest przeprowadzona analiza trzech ogólnodostępnych rozwiązań: przewodnik po procesie twórczym „Creativity+” (2.4.4.1.), karty wspierające kreatywność „75 Tools for Creative Thinking” (2.4.4.2.), zbiór narzędzi wspierający projektowanie partycypacyjne „Co-Design Kit” (2.4.4.3.). Autor w zespołach testuje każde z nich, omawia w jakim zakresie i na jakich etapach wzmacniają różne procesy twórcze. Mają swoje zastosowanie w wielu fazach procesów kreatywnych, m.in. podczas generowania pomysłów, kreatywnego „obalania” schematów, tworzenia nowych pomysłów (Tools for Creative Thinking), są fizycznymi narzędziami i prowadzą przez praktykę w działaniu po naukę przyjmowana nowych punktów widzenia (Creativity+). Analiza wykazała, że nie mają one zastosowania w znacznie bardziej rozbudowanym zakresie zadań, jakim jest budowanie zbioru wartości na etapie planowania przestrzeni publicznej z elementami placów zabaw, choć część narzędzi pomocniczych stanowiła punkt odniesienia i inspiracji w dalszym procesie projektowania „Narzędzia wspierającego”.

„Prototyp 01 – punkt informacyjno-konsultacyjny” (2.5.), podrozdział omawia projekt pierwszej wersji „Narzędzia wspierającego” w postaci wystawy „Zaprojektuj dobry plac zabaw” i warsztatów (str. 113-131). Połączona z przygotowaniem naborów projektów do budżetu obywatelskiego, silnie promowana i zapowiadana z wyprzedzeniem. Wystawa zlokalizowana w znanej i dostępnej przestrzeni w Rondzie Sztuki w Katowicach (kwiecień – maj 2022 roku). Na prototyp 01 – punkt informacyjno-konsultacyjny składają się elementy: graficzna „panorama miasta” i 9 hasłowych wartości (eksponowane na ścianie) oraz karty pomocnicze i scenariusz warsztatów, etap testowania prototypu - prowadzone warsztaty. Wiodącym elementem zaprojektowanej wystawy jako narzędzie do wspólnej analizy, poznania, pracy samodzielnej i podczas warsztatów jest grafika „panorama miasta”. Ujęto w niej 11 typów użytkowników

w kilku wariantach aktywności, osobiście odnajduję się w 8 z nich. Autorstwo projektu samej grafiki „panorama miasta” jest dla mnie nieczytelne, w treści rozprawy autor pisze o współprojektowaniu z Dajaną Wejchert, natomiast grafika na str. 116 podpisana jest „aut. Dajana Wejchert”.

Całość zapraszała do zagłębiania się w treść, tworzenie zbioru wartości dla planowanego placu zabaw poprzez poszukiwania problemów i odpowiedzi. Wartościowy praktyczny wymiar prototypu 1, umożliwił dyskusję przed grafiką i informacjami na ścianie. Dodatkowo w trakcie trwania warsztatów elementy te były komentowane przez moderatorów (dr hab. Anną Pohl i mgr inż. arch. Bartłomiej Nawrocki, ASP w Katowicach). Testowane były 2 lokalizacje: rewitalizacji placu zabaw w Parku Alojzego Budnioka i placu zabaw przy państwowym Przedszkolu nr 3 w Katowicach. Wypracowano preferowane wartości i interesariuszy przyszłego działania.

Najważniejsze są wnioski, autor podsumowuje ten etap projektu, wymienia istotne problemy, które pojawiły się w trakcie testowania, w tym wybrane:

- każda lokalizacja jest inna, wymaga osobnej analizy na kolejnych etapach procesu, „docelowe narzędzie powinno być nakierowane na określenie podstawowych założeń oraz interesariuszy niezbędnych do włączenia w cały proces”,
- „zaprojektować niezależne narzędzie funkcjonujące bez moderatora do samodzielnego działania użytkowników”,
- stworzenie referencyjnych realizacji w celu tłumaczenia kluczowych wartości – dobre przykłady,
- bezcenna rola projektanta jako koordynatora procesu i wykonawcy projektu, do tej pory w większości przypadków pomijana,
- „niska wiedzę w zakresie materiałów budowlanych i wykończeniowych oraz ich wpływu na środowisko”.

Natomiast sama forma wystawy w postaci grafiki, haseł-wartości i karty komunikowały w zrozumiały sposób skomplikowany proces. Sam autor ocenia pozytywnie, z czym całkowicie się zgadzam: „Atrakcyjna forma graficzna w powiązaniu z pogrupowanymi wartościami i zestawami podkategorii miała na celu przede wszystkim zakomunikowanie w ciekawy oraz przystępny sposób stosunkowo skomplikowanej i szerokiej problematyki i jednocześnie stanowić użyteczną kanwę dla rozmów z uczestnikami i przeprowadzenia warsztatów” (str. 117 rozprawy).

Testowanie drugiej wersji projektu „Narzędzia wspierającego” omawia podrozdział

„Prototyp 02 – warsztaty” (2.6.) obejmował opracowania i przeprowadzenia dwuetapowych warsztatów w Państwowej Szkole Muzycznej w Katowicach i dotyczył planowanej reorganizacji przestrzeni rekreacyjno-sportowej (str. 132-141). Uproszczona na wcześniejszym etapie matryca wartości przeszła kolejną korektę. Wnioski z prototypu 1 znalazły zastosowanie przy tworzeniu zestawu stwierdzeń, na które udzielano odpowiedzi tak lub nie. Wcześniejsze sformułowania wymagały zaangażowania moderatorów, przyjęto więc uproszczenia, zminimalizowano ilość podkategorii i zredagowano ponownie treść. Powstał kolejny scenariusz dedykowany warsztatom, moderatorzy jak w prototypie 1.

Przyjęto odmienną formę testowania prototypu 2.

W pierwszym etapie 3 grupy niezależnie opracowały zbiory wartości składowych.

Na ich podstawie dr hab. Anna Pohl i mgr inż. arch. Bartłomiej Nawrocki stworzyli wspólny uporządkowany zbiór wartości składowych, wzbogacony spisanyymi uwagami z 1 warsztatów i przedstawili uczestnikom w formie wydrukowanych kart z każdą wybraną wartością składową. Uwagi miały znaczenie, przykładem jest „dokonać nasadzeń dużych drzew, np. takich, z których wykonywane są instrumenty muzyczne” (str. 139). Podobnie pozostałe uwagi wyraźnie potwierdzają przydatność w tłumaczeniu wartości i funkcjonalność stworzonego i testowanego narzędzia. Kolejny etap dotyczył ustalenia docelowej hierarchii ważności i wyboru interesariuszy.

Testy prototypu 2 wykazały pozytywną ocenę przygotowanych stwierdzeń, gdyż pomagają w zrozumieniu wartości, podobnie pomocna możliwość dopisywania własnych uwag.

Nadal do określenia interesariuszy niezbędna była pomoc moderatora, gdyż „stwierdzenia nie wskazywały interesariuszy, którzy powinni zostać uwzględnieni w ramach pożądaných wartości”. Powrócił wcześniejszy wniosek o potrzebę referencji – dobre przykłady i materiały w nich stosowane.

Opracowana w prototypie 2 metodologia sprawdziła się w pracy z grupą mającą wspólny cel, lecz odmienne opinie na ich rozwiązanie przed warsztatami. Wypracowali wspólne wartości spośród możliwych 9 wskazanych przez autorów i poczynili ustalenia dla całego zespołu; „decyzje dotyczące tej przestrzeni podejmujemy wspólnie, dzięki temu jest okazja do współpracy, tworzenia nowych relacji, dyskusji” (str. 139 rozprawy). Tak wypracowana deklaracja jest najlepszą referencją użytkowników dla zaprojektowanego narzędzia.

„Projekt: plac zabaw – finalne rozwiązanie” (2.7.).

Rozdział omawia projekt ostatecznej formy „Narzędzia wspierającego”, która jest niezależnym projektem, jednak korzysta z wniosków z prototypu 1 i 2 oraz przerepracowanej matrycy wartości (str. 142-148). Proces projektowy nie jest liniowy, często powraca się do wcześniejszych zapisów, ustaleń, rozwiązań by je weryfikować, udoskonalać. Projekt Pana Bartłomieja Nawrockiego ewoluował wielokrotnie, końcowy projekt zatytułowany „Zrób dobry plac zabaw. Narzędzie do przygotowania projektów placów zabaw i innych przestrzeni publicznych o charakterze rekreacyjnym”. Na potrzeby rozprawy doktorskiej publikacja w formie wydrukowanego załącznika w sztywnej oprawie. Docelowo broszura w formie pliku PDF w formacie A4 do samodzielnego wydruku.

Broszura zbudowana jest z 51 stron i okładki. Trzy pierwsze syntetycznie wprowadzają w ideę, przeznaczenie, proces i 9 wartości, przedstawiają czym jest narzędzie i jak z niego korzystać. Strony (karty) o 9 wartościach, każda z „dobrym przykładem” i kolejne połączone z wartościami 37 kart zadań. Każda karta ma zestaw uproszczonych stwierdzeń dla różnorodnych odbiorców, wskazówkę w formie „zastanów się ...”, „zwróć uwagę ...”, „pamiętaj, że ...”, „sprawdź czy ...”. Projekt angażuje w korzystanie i analizowanie poprzez decyzję odpowiedzi „tak” lub „nie”. Jest też miejsce na notowanie dodatkowych uwag. W dolnej części rekomendacja możliwych interesariuszy. Ostatnia strona to zbiorcza tabela 9 grup wartości i wszystkich podpowiedzi. Broszura zawiera 9 barwnych, dobrej jakości zdjęć przedstawiające „dobry przykład” realizacji placu zabaw, czy szerzej aspektów przestrzeni publicznej, komentowane krótko poniżej zdjęć. Po jednym przykładzie z Katowic i Chorzowa oraz 7 europejskich. Rekomendacje realizacji placów zabaw, których brakowało w projektach wcześniejszych (prototyp 1 i 2). Całość broszury czarno-biała, jedynie zdjęcia w kolorze. W projekcie okładki zastosowano graficzną interpretację „panoramy miasta” z 11 typami użytkowników w kilku wariantach aktywności autorstwa Dajany Wejchert. Część z aktywności w formie odręcznych rysunków liniowych, symbolicznie wskazują na użytkowy charakter przestrzeni placu zabaw, połączone z treścią karty.

Warto podkreślić, że Pan Bartłomiej Nawrocki współpracował także w ramach projektu broszury. Projekt graficzny, skład i łamanie wykonała Anna Kopaczewska, projektantka graficzna związana z ASP w Katowicach. Broszura jest czytelna i intuicyjna, złożona w kroju pisma LL Reforma, zachęca do czytania, analizy i dopisywania własnych uwag. Narzędzie prowokuje i angażuje do działania, analizowania i planowania. Końcowy prototyp narzędzia był również testowany przez grupę osób studenckich Kierunku Wzornictwa ASP w Katowicach. Planowane jest umieszczenie wersji cyfrowej projektu na dedykowanej stronie internetowej i w jednostkach publicznych, lokalnych stowarzyszeniach społecznych a także do pobrania na podstronach serwisów miejskich związanych z naborem wniosków do budżetu obywatelskiego.

Przyjęto autorskie rozwiązanie zastosowania dwóch form językowych w różnych częściach broszury.

Idea równości płci w języku, poprawności normatywnej jest ważną zmianą w komunikowaniu się. Deklarujemy otwartość na stosowanie języka równościowego, jednak użycie w publikacjach nie jest jeszcze powszechne w dziedzinie projektowej. W broszurze połączone jest stosowanie różnych rodzajów, tj. żeńskiego i męskiego wskazanych osób: projektantka i aktywistka miejska, rodzic, lokalny polityk i osoba (której zależy na powstaniu placu zabaw). Natomiast na kartach unikając wskazania konkretnego rodzaju,

zastosowano: „skonsultuj z osobą wykonującą projekty” (zamiast „z projektantem”), „skonsultuj z osobą reprezentującą samorząd” (zamiast „z reprezentantem samorządu”) oraz „skonsultuj z lokalną społecznością”. Fakt podjęcia dyskusji i wprowadzenia poprawności normatywnej w części broszury, która będzie udostępniana na forach instytucji, stowarzyszeń uważam za bardzo dobrą decyzję. W formie pdf będzie udostępniany przez kolejne lata, które przyniosą dalsze zmiany w tym zakresie.

UAM w Poznaniu w 2024 r. wydał cyfrowy poradnik językowy "Język równościowy w UAM w Poznaniu. Rekomendacje dla społeczności akademickiej ze szczególnym uwzględnieniem równości płci" poświęcony jest stosowaniu feminatywów i osobatywów, czyli wyrażenń niewskazujących płci osoby. Nie jestem ekspertką, sama nadal uczę się języka równościowego, jednak doceniam i gratuluję takiej decyzji.

Nieodpłatne udostępnienie stworzonego „Narzędzia wspierającego” będzie miało silne oddziaływanie na zmiany w przestrzeni publicznej z udziałem placów zabaw. W dłuższej perspektywie stosowanie „Narzędzia wspierającego” da rezultaty w szerszej skali, podniesie świadomość wszystkich grup interesariuszy, w tym również angażowanie w formie wolontariatu w procesy zmian w przestrzeni publicznej, z której ostatecznie korzystają mieszkańcy. Przy założeniu, że zostaną wprowadzone legislacyjne korekty, również zaangażowanie w procesy zmian projektantów będzie istotniejsze, co z jednej strony będzie skutkowało poszerzeniem spektrum zatrudnienia tej grupy a z perspektywy mieszkańców będzie przekładać się na jakość przestrzeni spełniając wymagania wszelkich grup i specyficznych cech dla lokalizacji.

„**Podsumowanie**” (3.) jest krótkim rozdziałem, w którym autor streszcza założenia i przedstawia ich rozwiązania, rekapituje całość procesu i dowodzi osiągnięcie założeń w opracowanym projekcie. Zaprojektowane narzędzie ma funkcje edukacyjną, prezentuje w prosty sposób złożone procesy, uświadamia konieczność podejmowania decyzji o planowanym działaniu w przestrzeni wspólnych w zespole z przyszłymi użytkownikami i grupą specjalistów, nie w pojedynkę. Narzędzie dedykowane jest przede wszystkim lokalnej społeczności - użytkownikom, organizacjom miejskim, urzędnikom i projektantom. Projekt spełnia wszystkie postawione założenia i cele.

W bliższej i dalszej perspektywie rezultaty stosowania „Zrób dobry plac zabaw. Narzędzie do przygotowania projektów placów zabaw i innych przestrzeni publicznych o charakterze rekreacyjnym” odczuwalne będą w szerszym wymiarze ze względu na wpływ stosowania przez kolejne grupy zaangażowane w procesy planowania, realizacji elementów przestrzeni publicznej. Wydaje się również, że zmodyfikowane narzędzie mogłoby mieć szersze zastosowanie w innych procesach inicjujących zmiany w przestrzeni publicznej związane np. z inkluzyjnymi i prospołecznymi potrzebami mieszkańców inne niż place zabaw.

W rozprawie doktorskiej jest kilka braków, które warto skorygować w wypadku ewentualnej publikacji w części lub całości rozprawy:

1. dokumentacja fotograficzna badanych 7 przestrzeni;
2. numeracja nazw, autorstwa lub/i źródła zdjęć i ilustracji;
3. numeracja nazw, autorstwa lub/i źródła tabeli: str. 26-27, 31, 54, 60, 68;
4. lista 29 przypisów na końcu rozprawy;
5. lista ilustracji i zdjęć na końcu rozprawy z podaniem źródeł;
6. bibliografia – źródła literaturowe i źródła internetowe, uzupełnienie o aktualne pozycje z dziedziny i przyporządkowanie (kolejność odniesień w treści rozprawy lub inna zasada), w celu czytelności materiału;
7. słownik pojęć, nie jest konieczny, jednak uporządkowałby podstawowe pojęcia;
8. w 1.5.5. „Interpretacja wyników ankiet” wprowadzenie wyników, zestawień ilościowych lub/i graficzne podsumowujących badań.
9. Drobne korekty językowe.

Podsumowanie

Rozprawa jest dziełem wartościowym, a narzędzie zaprojektowane dla inicjatorów interwencji w przestrzeniach publicznych jest niezaprzeczalnie autorskim rozwiązaniem, które może znacząco wpłynąć na zrównoważony rozwój przestrzeni miast z elementami placów zabaw. Projekt „Zrób dobry plac zabaw. Narzędzie do przygotowania projektów placów zabaw i innych przestrzeni publicznych o charakterze rekreacyjnym” może mieć znaczący wpływ na zmiany w postrzeganiu, rozumieniu planowanych zmian w przestrzeni publicznej. Zaprojektowane narzędzie prowokuje do głębszego przemyślenia procesów interwencyjnych, otwiera na możliwe alternatywne rozwiązania, nakłania do współpracy i współtworzenia.

Poza nowatorskim projektem samego narzędzia, rozprawa doktorska jest cennym opracowaniem w kontekście prowadzenia procesów badawczych z elementami działania poprzez warsztaty z lokalnymi społecznościami i osobami z urzędów miast. Zawarte w rozprawie procedury badawcze i projektowe stanowią przykład dobrych praktyk projektowych, będąc opracowaniem godnym szerszej publikacji. Zawarte w recenzji uwagi i wskazania w niczym nie umniejszają wysokiej oceny rozprawy, która w mojej opinii zasługuje na publikację w całości lub części by szerzej uświadamiać w obszarze roli procesów planowania i projektowania przestrzeni publicznej mieszkańców miast, użytkowników, czyli nas wszystkich. Życzę również Panu Bartłomiejowi Nawrockiemu by w kolejnych latach opracował narzędzia włączającego dzieci, młodzież i osoby z niepełnosprawnościami, które są ekspertami w tych obszarach.

Rozprawa doktorska Pana Bartłomieja Nawrockiego wpisuje się w aktualną dyskusję w obszarze zrównoważonego projektowania przestrzeni publicznej, projektów inkluzyjnych, partycypacyjnych, oddolnych i wspólnotowych. Jest wartościowym opracowaniem, zarówno w zakresie opracowania, konsekwentnie przeprowadzonych badań i ich analizy oraz nowatorskiego opracowania problemu projektowania narzędzia wspierającego procesy projektowe oraz sposobu ich prezentacji. Ponadto rozprawa doktorska jest zapisem drogi projektowej, która może być cennym źródłem zarówno dla projektantów jak i osób studiujących projektowanie.

Obserwacja i krytyczne analizowanie przestrzeni publicznej Katowic i innych miast europejskich, wyniki badań prowadzonych w trzyosobowym zespole a także obszerna wiedza i doświadczenia projektowe Pana Bartłomieja Nawrockiego umożliwiły stworzenie projektu narzędzia, intuicyjnego i zrozumiałego, wspomagającego zespoły w przygotowaniu inwestycji i zebraniu założeń dla placu zabaw.

Konkluzja

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pana Bartłomieja Nawrockiego, przygotowana pod opieką prof. dr hab. Andrzeja Klisza, stanowi oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie artystycznej: sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy artystycznej; spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1668 z późn. zm.)

Rozprawa doktorska kandydata uzasadnia nadanie mu stopnia doktora sztuki w dziedzinie sztuki w dyscyplinie artystycznej: sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

Poznań 30.03.2026

ⁱ [http://pedagogikaspoleczna.com/wp-content/content/abstrakt/PS%202%20\(2016\)%2067-87.pdf](http://pedagogikaspoleczna.com/wp-content/content/abstrakt/PS%202%20(2016)%2067-87.pdf)

ⁱⁱ <https://globaldesigningcities.org/>

ⁱⁱⁱ źródło: <https://ihp.gehlpeople.com/framework/>